

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

"Fiskpuls" av rosenkrans från hjorthorn
Kjellmark, Knut
Fornvännen 359-362
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1939_359
Ingår i: samla.raa.se

SMÄRRE MEDDELANDEN

»FISKPULS» AV ROSENKRANS FRÅN HJORTHORN

I Skandinaviska Nordens Urinvånare (1:sta uppl., Del I, sid. 77) har Sven Nilsson omtalat och å pl. XVI, fig. 186, avbildat ett »på botten av en gammal torvmosse i södra Skåne — således i ett forntida vatten — funnet verktyg, gjort av kransen av ett hjorthorn och försett i mitten med ett runt skafthål», fig. 1. Han säger vidare om det egendomliga trissformade föremålet: »Sakkunniga, som sett det, påstå enstämigt, att det varit en fisk-puls, en trissa på en lång käpp, varmed fiskaren pulsar i vattnet, mest kring bräddarna under vassen, för att förmå fisken, som dolt sig där, att springa fram och fastna i nätet.»

Bland de fynd från skånska torvmossor undertecknad haft tillfälle tillvarataga är att märka en alldeles likadan hålförsedd horntrissa.¹ — Fyndet, som gjorts omkring 1912 eller åren närmast därförut, härrör, även det, från en sydsåkansk mosse. Finnaren (Lars Olsson, Svedala) uppgav, att han hittade föremålet »i mossen vid Sjödikena nära Bökeberg på gränsen mellan torven och gyttnan, 1,8 m djupt». — Sjödikena är en större by i Svedala socken nordost om kyrkan. Norra delen av byn genomdrages av en i sydost—nordväst utsträckt mossmark med avlopp mot NV till sjön Yddingen. Säkerligen var det här någonstädes, som trissan vid grävning i mossen hittades. — Som synes av fig. 2 utgöres föremålet av själva rosenkranspartiet av ett kronhjortshorn, avsågat tvärsöver närmast över och under kransen med ena sidan plan, andra något välvd, tjocklek 20 mm. Formen är liksom hos den av Sv. Nilsson avbildade pjäsen ej fullt rund utan något oval med en största diameter av 80 mm, minsta 71 mm.² Själva den yttre av naturen krusigt uddiga kransen är på ett ställe något skadad, vilken skada möjligen åstadkommits med spaden vid grävningen i mossen. Hålet är inuti liksom karvat, i det närmaste cirkelrunt, i mitten 18 mm. i diam., åt båda sidorna 7 mm vidare.

Ehuru trissor sådana som de nu omtalade synas väl små för att passa till fiskpulsar, får väl bestämningen godtagas,³ dock med någon reserva-

¹ Den tillhör numera St. H. M. med inv.-nr 15342: 198.

² Till jämförelse kan nämnas, att rosenkransen å ett subfossilt kronhjortshorn uppmuddrat utanför Limhamn (St. H. M. inv.-nr 12316 b) ger som motsvarande mått 81 mm och 73 mm. Sv. Nilssons »fiskpuls» har storl. 80×73×30 mm.

³ Meddelaren har som 12-årig pojke varit med om att »puls» vid fiske i Mälaren med stake med pulstrissa av en cirkelrund träskiva av 12—15 cm i diameter.

tion för andra tänkbara möjligheter. Ha de varit fiskpulsar, måste de varit satta på ett mycket smalt spö av t. ex. hassel eller al.

Bland förut vid Sjödikena gjorda torvmossfynd kan nämnas en stenyxa med skafthål av typen rombyxor, omnämnd av N. O. Holst 1908.⁴ — Sannolikt härröra båda fynden — »fiskpulsan» och stenyxan — från samma mosse. — Lagerföljden på platsen för stenyxfyndet var: 2—2,4 m torv,

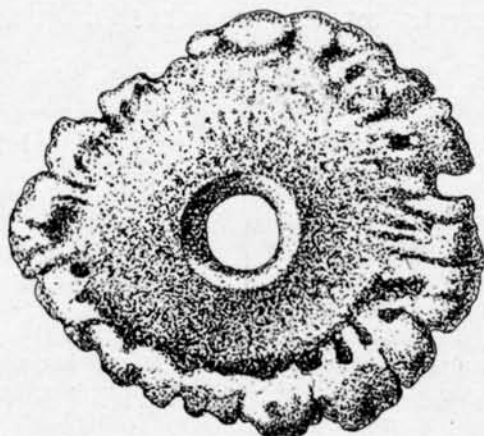

Fig. 1.

Trissa — fiskpuls? — av rosenkranspartiet av kronhjortshorn, funnen vid Näsbyholm, Gärdslövs sn, Skåne. »vid torvupptagning på 3 alnars djup». Teckn. av H. Faith.-Ell.

Abb. 1. Runde Scheibe — Fischpuls? — aus der Rosenpartie eines Edelhirschgeweihs, gefunden bei Näsbyholm, Ksp. Gärdslov, Schonen, »beim Torfstechen in 3 Ellen Tiefe».

därunder 2 dm brun levertorv och därunder snäckförande gyttja. Yxan låg 1 m djupt i torven. — Vare sig nu »fiskpulsan» låg i gränsskiktet mellan den övre torven och levertorven eller mellan levertorven och den underliggande gyttjan, måste den vara betydligt äldre än stenyxan. Jag håller för troligt, att den är samtidig med det stora flertalet av de harpuner och ljusterspetsar av ben, som i så stort antal hittats i mossarnas levertorv just i denna del av Skåne. — Någon närmare tidbestämning kan endast erhållas genom pollenanalys.

* * *

Under tryckningen av mitt meddelande har dels från amanuensen Carl-Axel Moberg, Lund, välvilligt översänts en av honom gjord preliminär pollenanalys på prov från den i L. U. H. M. (inv. 6127) förvarade av Sv. Nilsson omtalade horntrissan, som uppges vara funnen vid Näsbyholm, Gärds-

⁴ N. O. Holst, Postglaciala tidsbestämningar. S. G. U., Ser. C, 216, sid. 9.

Fig. 2 a.

Fig. 2 b.

Trissa av kronhjortshorn, funnen i mosse vid Sjädikena, Svedala sn, Skåne. Abb. 2 a und b. Runde Scheibe aus Edelhirschgeweih, gefunden in einem Moor bei Sjädikena, Ksp. Svedala, Schonen.

lövs sn »vid torvupptagning på 3 alnars djup». Dels har statsgeologen, fil. dr Ragnar Sandegren godhetsfullt utfört pollenanalys på den av mig tillvaratagna likartade trissan. — Dessa båda analyser anföras här jämte de uttalanden de givit anledning till.

Analys fr. trissan fr. Näsbyholm.

Pinus	25 %	
Betula	7 %	
Alnus	52 %	
Quercus	3 %	ekblandskog summa 15 %
Tilia	2 %	
Ulmus	10 %	
Carpinus	1 %	

Summa 100 %
(Corylus 62 %)

Analys fr. trissan fr. Sjädikena.

Pinus	45 %	
Betula	22 %	
Alnus	25 %	
Quercus	4 %	ekblandskog summa 8 %
Tilia	2 %	
Ulmus	2 %	
	Summa 100 %	

(Corylus 43 %)

Amanuensen Moberg anser sitt »spektrum fullt användbart trots att aleos pollen är väl rikligt representerat. Nivån kännetecknas av den alm-dominerade ekblandskogen, vars pollenregn dock överflyglas av tallskogens. Hasseln är kraftigt markerad. — Provet kan jämföras med nivån på 520 cm

djup i det pollendiagram från Näsbyholmssjön, som Tage Nilsson meddelar i Die pollenanalytische Zonengliederung etc. pl. VII diagram 1.⁵ Den låga björkprocenten avviker härifrån och skulle kunna peka på en något senare tidpunkt, dock före den ekdominerade ekblandskogens tid. — Horntrissan skulle alltså ha påträffats i en avlagring från tidigast samma tid som de yngsta av Mullerup-gruppens boplatser och före den tidig-atlantiska (Iversen) litorinatransgressionens tid.»

Dr Sandegren kommenterar sin analys med följande uttalande.

Han anser, att han lyckats få en tillförlitlig pollenanalys av det lilla material han kunnat peta ut ur håligheter i rosenkransen. Han säger vidare. »Vid jämförelse med ett pollendiagram från den närmast fyndorten belägna lokal från vilken för ändamålet användbart pollendiagram finnes i Tage Nilssons arbete 'Die pollenanalytische Zonengliederung etc. (G. F. F. Bd 57, 1935), nämligen nr 13 å Tafel VII, Böksmossen, belägen NV om sjön Yddingen och c:a 6 km från fyndplatsen för horntrissan, framgår att analysen passar väl in ungefär vid gränsen mellan Nilssons zoner VI och VII. Detta betyder, att fyndet skulle tillhöra övergångstiden mellan ancylustid och litorinatid, enligt Nilssons kronologiska översikt, sid. 554 i hans arbete, något före 6000 f. Kr.»

Dr Sandegren tillägger, att resultatet av analysen synes honom stämma väl överens med vad man av lagerföljden att döma kan förmoda i fråga om åldern och med vad undertecknad därom i mitt meddelande ovan uttalat.

Knut Kjellmark

BRAHEBYGGENA PÅ VISINGSÖ

År 1562 erhöll Per Brahe d. ä. Visingsborgs grevskap i förläning. Tio år senare stod den äldsta längan av Visingsborgs slott under byggnad. Under det följande seklet utvecklades denna anläggning genom talrika om- och tillbyggnader. Jag har i tvenne tidigare arbeten skildrat slottets samt den närbelägna Brahekyrkans byggnadshistoria.¹ Sedan dess ha fortsatta utgrävningar av Visingsborgs slottsruin, vilka företagits på initiativ av Rektor A. Eckerberg samt under ledning av Amanuens E. Bohrn, kastat nytt ljus över dessa frågor.² I samband med utgivandet av en ny upplaga av antikvitetsakademiens vägledning över Visingsö har jag haft att taga ställning till den konsthistoriska betydelsen av dessa utgrävningar, sedda mot bakgrunden av de senaste årens forskning, och med anledning härav underkastat dessa problem en förnyad granskning, vars

⁵ Tage Nilsson, Die pollenanalytische Zonengliederung der spät- und postglazialen Bildungen Schonens. G. F. F., Bd 57, H. 3.

¹ W. Nisser, Konst och Hantverk i Visingsborgs grevskap på Per Brahe d. y:s tid, I och II, Stockholm 1931, reg. S a m m e f ö r f. Visingsö, Svenska Fornminnesplatser, vägledningar utgivna gen. Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien nr 17, Stockholm 1932.

² E. Bohrn, Redogörelse för 1936 års utgrävningar på Visingsborg. A. T. A.